

JAKOB EDUARD WITTAK A JEHO DOBA V UNIVERZITNÍ KANCELÁŘI

MILADA SEKYRKOVÁ

JAKOB EDUARD WITTAK AND HIS TIMES IN THE UNIVERSITY OFFICE

For several decades in the first half of the 19th century, and especially around the time of the far-reaching administrative changes in mid-19th century when the need for and importance of the university office had grown, the office of a syndic was held by Dr Jakob Eduard Wittak (1785–1859). He worked in the university office from the second decade of the 19th century, having previously studied law at the Prague university. In 1835–1843, he worked as an actuary, then he was promoted to a syndic. This study analyses the operation and written materials produced by the university office at a time when Wittak worked there both as an employee and as its head. During his term, official documents of the university office were kept more meticulously than at any other time in the 19th century. Alongside this, this contribution presents, using Wittak as an example, a portrait of career of a university official in the first half of the 19th century.

Keywords: Jakob Eduard Wittak – university office – Charles-Ferdinand University – history of administration – diplomatic in the Modern Era – administrators

DOI: 10.14712/23365730.2022.16

Kariéra úředníka je téma, kterému již byla věnována v literatuře pozornost. Aleš Vyskočil shrnuje v monografii, v naší historiografii ojedinělé, publikovanou literaturu k tématu státního úředníka po celé 19. století a na počátku 20. století. Cituje literaturu zejména rakouskou, kde toto téma má tradiční živnou půdu, i práce, které již (resp. do roku 2009) vyšly u nás.¹ Z prací uváděných Vyskočilem jsou z hlediska následujících stránek důležité

¹ Aleš VYSKOČIL, *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*, Praha 2009. Z další literatury: Miloš HAVELKA, *Úředník a občan, legitimita a loajalita*, in: Taťána Petrasová – Helena Lorenzová (edd.), *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel: sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století: Plzeň, 23.–25. února 2006*, Praha 2007, s. 19–29; Dalibor TUREČEK, *Úředník v české dramatické tvorbě 19. století*, in: tamtéž, s. 131–137; Josef HRDLÍČKA, *Úředník*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 216–238; Martin KLEČÁČKÝ, *Císařský úředník a politická strana*, in: týž (ed.), *Úředník sluhou mnoha pánů?: nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948*, Praha 2018, s. 43–58; Týž, *Poslušný vládce okresu. Okresní hejtmán a proměny státní moci v letech 1868–1938*, Praha 2021; Andrea POKLUDOVÁ, *Soukromý úředník – Příklad bratří Krámerových a Josefa Dworzaka*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 278–292; Zdeňka STOKLÁSKOVÁ, *Vysoký státní úředník a reformátor. Příklad Josepha von Sonnenfelse*, in: Jiří Malíř (ed.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno 2008, s. 31–47; Jana KONVIČNÁ, *Karel Jaromír Erben, úředník pražského magistrátu*, in: Michal Fránek (ed.), *Karel Jaromír Erben a úloha paměťových institucí v historických proměnách: referáty z vědecké konference konané ve dnech 15.–16. dubna 2011 na Malé Skále, I, Semily*

zejména závěry disertace Kurta Wally, který si uvědomil potřebu porovnání norem s praxí a měl to štěstí, že měl k dispozici deník jednoho státního úředníka předbřeznového období, který mu dovolil nahlédnout i do každodennosti nepříliš významného zaměstnance té doby.² To je ideální cesta výzkumu. V našem prostředí je třeba věnovat pozornost studiím Miloslava Martínka,³ Pavly Vošahlíkové,⁴ Marty Ondo Grečenkové⁵ a pro trochu starší období Zdeňka Martínka.⁶

Otázkou však je, do jaké míry jejich závěry lze aplikovat kromě státních úřadů na specifická prostředí institucí s jinou než výhradně správní funkcí. Státní správa (a samospráva⁷ po roce 1848) jsou již jakýmsi alespoň částečným způsobem zmapovány na centrální i lokální úrovni.⁸ Úředníci se však vyskytovali a vyskytují i v prostředích, která máme spojena jednoznačně s jinou činností a kde jim není primárně věnována pozornost. Na univerzitách jsou úředníky vlastně i akademičtí hodnostáři, byť to neradi slyší a byť mají k dispozici aparát, který tuto činnost pro ně vykonává. Význam tohoto administrativního aparátu není malý. V různých historických obdobích byly na administrativu univerzit kladeny různé nároky, které směrem k novověku jednoznačně narůstají. Po dlouhou dobu administrativu zajišťovali, zaručovali a vykonávali sami pověřeni hodnostáři, kteří měli k ruce syndika a minimum pomocného personálu a měli pro její výkon předepsané pravomoci.

V novověku se začala formovat univerzitní kancelář jako pomocná, nicméně samostatná složka institucionální struktury. Byla v centrální rovině organizačně propojena

2011, s. 51–62; Bohumír SMUTNÝ, *Ludvík Ferdinand Procop z Rabštejna aneb Život a kariéra komerčního úředníka na Moravě v 18. století*, Časopis Matice moravské 118/1, 1999, s. 5–26; Zbyněk SVITÁK, *Kariéra tezeziánského úředníka (na příkladu nejvyššího zeměpanského úřadu na Moravě v době vlády Marie Terezie)*, in: Jana Kudrnová – Petr Polehla – Michal Severa – Jana Vojtíšková (edd.), *Ad honorem VN: k 65. narozeninám Věry Němečkové připravili vděční přátelé, kolegové a studenti*, Hradec Králové 2015, s. 147–161.

² Kurt WALLA, *Joseph Freiherr von Wengarten. Das Leben eines vormärzlichen Beamten*, Dissertation, Phil. Fak. der Uni Wien, 1950.

³ Miloslav MARTÍNEK, *Příspěvek k poznání sociální struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století* (disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta historických věd), Praha 1975; TÝŽ, *K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století*, Sborník historický 21, 1974, s. 75–117.

⁴ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Beamtenautobiographien als Quelle für eine Sozialgeschichte der k. k. Monarchie*, Bios. Zetschrift für Biographieforschung und Oral History 12/2, 2000, s. 209–220; TÁŽ, *Český úředník v habsburské monarchii*, Personál. Časopis pro rozvoj lidských zdrojů 4/7–8, 2000, s. 56–58; TÁŽ, *Vliv úřednictva na životní styl české společnosti ve 2. polovině 19. století*, in: Studie k sociálním dějinám 19. století 7/1, 1997, s. 65–75; TÁŽ, *Z moci úřední. Úřady a úředníci za vlády Františka Josefa I.*, Český časopis historický 92/3, 1994, s. 460–476.

⁵ Martina ONDO GREČENKOVÁ, *Osvícenský absolutismus a zrod moderního státu (1740–1792)*, in: Jaroslav Pánek – Oldřich Tůma (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 203–218; TÁŽ, *Sřet tradičního s moderním? Český sněm, vláda a společnost v letech 1740–1848*, in: Marian M. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 69–86.

⁶ Zdeněk MARTÍNEK, *Měšťan – duchovní – úředník. Služba a povolání. Profesionalizace úřednictva a kancelář města Pelhřimova v 18. století*, in: Zdeněk Hojda – Hana Pátková (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008, s. 345–366.

⁷ Milan HLAVÁČKA, *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2006.

⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBES, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007; Pavel HOLUB, *Úřední knihy u okresních hejtmánství na přelomu 19. a 20. století. Příspěvek k problematice novověké diplomatiky*, Archivní časopis 69/3, 2019, s. 229–294; TÝŽ, *Oberhollabrunnský systém spisové služby v 1. polovině 20. století*, Praha 2021 (dizertační práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra PVH a archivního studia); Jaromír FLORIAN, *Okresní správa politická v Boskovické (1919–1928): úřední jednání, spisová služba a komunikační písemnosti*, diplomová práce FF MU, Brno 2016.

s univerzitním senátem, vykonávala práci pro senát a vedení univerzity i pro jednotlivé fakulty.⁹ Organizačně samostatné fakultní kanceláře, resp. děkanáty složené z osob pověřených konkrétní specializovanou administrativní agendou, jsou v našem prostředí otázkou až 20. století.¹⁰

Kancelář pražské univerzity si pozvolna vedle jasně stanovených administrativních kompetencí vydobývala i svůj vlastní prostor. Víme, že v 18. století se z koutů v přízemí Karolina dostala její registratura i do některých místností v prvním patře. Stále však šlo o místo nevybudované primárně jako účelový prostor pro úředníky.¹¹ Toho se dostalo až fakultám v budovách, účelově stavěných od konce 19. století, tedy mimo časový rámec našeho článku. Kancelář pracovala na základě instrukcí, popisujících její povinnosti.¹² Instrukce představují normu, od níž se odvíjela reálná činnost kanceláře a jejích zaměstnanců. Právě kompetence zaměstnanců kanceláře, uvedené v instrukcích, dávají normativní pohled na činnost a význam kanceláře jako takové. Každodennost kanceláře mohla být odlišná, často související např. s individuálním přístupem k plnění úředních povinností, s přetížением úředníků, a tím např. s ledabylejším vedením požadovaných úředních knih apod.

V čele kanceláře stál její představený, jehož postavení dalece přesahovalo kancelářský prostor a bylo důležité pro chod celé univerzity.¹³ V instrukci pro kancelář pražské univerzity z roku 1818, tedy v době, kterou se zde zabýváme, se pro něj objevují dvě pojmenování – syndikus a notář.¹⁴ Jeho kompetence spadaly do oblasti administrativy i do oblasti reprezentace univerzity a směřovaly rovněž k zajištění ochrany důležitých univerzitních dokumentů, za něž byl spolu s rektorem odpovědný.¹⁵ Tímto i dalšími, níže uvedenými povinnostmi, navazuje na postavení vybraného veřejného notáře, rovněž placeného univerzitou, který byl součástí univerzitní struktury od středověku.¹⁶ Víme, jak v některých

⁹ Milada SEKYRKOVÁ, *Univerzita jako úřad? Správní vývoj pražské univerzity od tereziánských reforem do roku 1950 a její písemnosti (s důrazem na období do roku 1850)*, Praha 2020.

¹⁰ Až zákon o vysokých školách č.58/1950 Sb. stanovil, že „§ 12. Pro správu fakulty se zřizuje děkaný úřad (děkanát). Děkaný úřad vede tajemník fakulty, odpovědný děkanovi.“

¹¹ Miroslav TRUC, *K dějinám archivu pražské univerzity v polovině 18. století*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 1, 1960, s. 91–126, zde s. 98.

¹² Zachovány jsou instrukce z let 1818 a 1887. AUK, fond Akademický senát Karlo-Ferdinandovy univerzity (1791) 1796–1883 (dále AS KFU), č. k. 114, inv. č. 89, pod názvem Instruction für das gesammte Kanzley-personal an der k. k. Prager Universität, z roku 1887. Starší instrukce obsahuje i část latinsky psaných starších statut pražské univerzity, týkající se práce kanceláře, /bez data/, a v textu se v některých bodech odvolává na kontinuitu se starším stavem.

¹³ Pojednáváme tu o době od tereziánských a josefinských reforem do druhé poloviny 19. století. Syndiky, resp. notáře pražská univerzita zaměstnávala od svého založení. Blíže k tomu Josef NUHLÍČEK – Ivan HLAVÁČEK – Markéta MARKOVÁ, *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*. Praha 2011, kde je ke staršímu období shrnuta i četná literatura.

¹⁴ „Der Universitätssyndicus und Notar ist seit der Errichtung der Universität und nach den ursprünglichen Statuten der erste Beamte bey der Universität...“ AUK, fond AS KFU, č. k. 114, inv. č. 89, Instruction...

¹⁵ „Er hat den zweyten Schlüssel zu den in Universitätkanzlei bewahrten Privilegien, Bullen und Urkunden, der erste ist stets in den Händen des Universitätsrektors...“ AUK, fond AS KFU, č. k. 114, inv. č. 89, Instruction...

¹⁶ Viz Karel BERÁNEK, *Kancelář university pražské na zlomku XVI. a XVII. věku*, Sborník archivních prací 9/2, 1959, s. 220–239; TÝŽ, *Správa a kancelář pražské univerzity v době pobělohorské*, SAP 19/2, 1969, s. 189–240; TÝŽ, *Akta komise pro reformu pražské univerzity z roku 1547*, Studie o rukopisech 31, 1995–1996 [vyd. 1997], s. 45–68; Ivana ČORNEJOVÁ, *Činnost pražské univerzity v době bavorského králování v Čechách (1741–1743)*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 43–64; TÁŽ, *Cesta ke vzniku Karlo-Ferdinandovy univerzity: spory o pražské vysoké učení v l. 1622–1654*, AUC-HUCP 24/2, 1984, s. 7–40; TÁŽ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity v letech 1622–1773*, Praha 1992; TÁŽ, *Péče o písemnosti pražské univerzity v 18. století*. *Jeziuitské archivy*. Příspěvky k dějinám vzdělanosti v českých zemích 1, 1998, s. 105–114; TÁŽ, *Tomáš Antonín Putzlacher a jeho přínos pro historiografii Tovaryšstva Ježíšova*, Folia Historica Bohemica 30/2, 2015, s. 411–418.

starších obdobích před tereziánskými reformami věnoval velkou pozornost univerzitním písemnostem i sám rektor.¹⁷

Syndikus byl zároveň referentem univerzitního senátu. Měl podle normy první poloviny 19. století i značné kontrolní pravomoci směrem k rektorovi a samotnému senátu, mohl vyžadovat uspořádání některých jednání, resp. vyhotovení dokladů o nich, i aktivněji zasahovat do senátních jednání. Tyto kompetence byly po polovině 19. století poněkud potlačeny, zároveň se po roce 1850 změnila titulatura úředníků. Jakob Wittak,¹⁸ o němž bude podrobněji řeč dále, je všude označován titulem „syndikus“.¹⁹

Syndikus byl podřízen rektorovi, pro nějž připravoval podklady pro různá zasedání i listiny, které byly rektorovým jménem vydávány. Mezi syndikovy povinnosti patřil dále dohled nad kancelářským personálem a zodpovídal rovněž za správnost všech zpráv, které byly z univerzity odesílány. Musel se účastnit pravidelných zasedání stálých univerzitních komisí i všech ad hoc jednání, vedle toho musel být přítomen na všech univerzitních slavnostech a na dalších zasedáních, kde byla vyžadována přítomnost rektora. O všech těchto typech událostí pořizoval zápisy a zodpovídal za ně.²⁰

Syndikus byl přítomen i při každoročních instalacích rektora. Dále asistoval při doctorských promociích, kde představoval kandidáty, a od kandidátů přijímal doctorskou přísahu. Předčítal program promocií a zodpovídal za správnost textu všech univerzitních kvalifikačních diplomů. Vedl pamětní knihu univerzity a univerzitní matriku, vedl univerzitní pokladnu (do 1850, pak tuto zodpovědnost převzal kvestor) a spravoval Krombholzovu nadaci pro bezplatné ošetřování chudých studentů pražských škol, založenou v roce 1830.²¹ Jejím cílem bylo vydržování nadačního pokoje v nemocnici/nemocnicích v Praze z jejich výnosů za účelem léčení chudých mimopražských studujících v případě vážného onemocnění.²² Postupně přibyla i řada dalších nadací, které rovněž spadly do gesce kanceláře, resp. pod dohled syndika.²³

¹⁷ Jiří PEŠEK, *M. Martin Bacháček z Nauměřic – rektor univerzity pražské*, AUC-HUCP 19/1, 1979, s. 73–94. Peškova studie je skvělým příkladem využití úředních písemností pro rekonstrukci osobní i pracovní biografie úřední osoby, již Bacháček bezesporu byl. František M. BARTOŠ, *Rektor Martin Bacháček z Nauměřic*, in: týž, *Bojovníci a mučedníci. Obrázky z dějin české reformace*, Praha 1939, s. 104–107; Václav V. TOMEK, *Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598–1612)*, Časopis Českého museum 19, 1845, s. 370–397.

¹⁸ V příspěvku používáme formu zápisu jeho příjmení „Wittak“, jak na ni v písemnostech jím signovaných narazíme nejčastěji. V dobových záznamech se však setkáme i s formou „Witak“, např. v policejní přihlášce, o rodině je v Janovicích nad Úhlavou psáno i počeštěně jako o Vitákových.

¹⁹ Podle Instrukce z roku 1887 stál tehdy v čele univerzitní kanceláře c. k. ředitel kanceláře a jemu byli podřízeni c. k. oficiál a c. k. kancelista. Vedle nich tu již trvale a s velkými kompetencemi působil c. k. kvestor, spravující finanční záležitosti univerzity.

²⁰ Zachované instrukce pro kancelářský personál viz pozn. 12, a dále AUK, fond Akademický senát 1882–1953 (1957), č. k. 68.

²¹ AUK, Akademický senát, Krombholzova nadace 1832–1836, č. k. 118.

²² Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Profesor Vincenc Julius Krombholz (1782–1843) – mecenáš studentů a lékařů*, AUC-HUCP 40/1–2, 2001, s. 31–36. Podle Hlaváčkové měl na starosti nadaci jeden z profesorů lékařské fakulty jako referent nadace, fakticky tuto činnost vykonávala kancelář.

²³ Představu o počtu a smyslu nadací dávají fondy AS KFV, Akademický senát 1882–1953 (1957), Akademický senát Německé univerzity v Praze (1833) 1882–1920 a fond Kvestura Univerzity Karlovy 1881–1952, který obsahuje jejich účetní agendu, všechny uložené v Archivu UK.

Syndikus vedle svých dalších povinností, zmíněných výše, také podobně jako ostatní zaměstnanci univerzitní kanceláře koncipoval ročně několik set běžných podání.²⁴

Univerzitní kancelář tehdy spravovala poměrně rozsáhlou agendu, o níž se zmíníme dále.

Zaměstnanci univerzitní kanceláře měli zpravidla právnické vzdělání, což bylo zcela v souladu se zásadami, prosazujícími se v monarchii od doby Josefa II.²⁵

Jakob Eduard Wittak

Po několik desetiletí první poloviny 19. století, a jmenovitě v době velkých administrativních změn kolem poloviny 19. století, kdy potřeba a význam univerzitní kanceláře ještě vzrostly, vykonával úřad syndika dr. Jakob²⁶ Eduard Wittak.

Narodil se 2. listopadu 1785 v Janovicích nad Úhlavou v jihozápadních Čechách jako manželský syn Wenzla a Anny Wittakových v domě č. p. 103.²⁷ Wenzl/Václav byl podle matriky pokřtěných, kde je Jakob zapsaný, krejčím a „...*Ignác Saloun smlouvou z 5. května 1785 převedl svému švagrovi, krejčímu Václavu Vítákovu, pozemek o rozměrech 6x5 sáhů 2,5 lokte, aby si zde mohl vystavět chalupu. Pro nového majitele to znamenalo Ignáci každoročně přispívat na kontribuci, zakazovalo se mu chovat dobytek a měl pouze od svého řemesla živ bejti.*“²⁸ Ve smlouvě nepadla žádná zmínka o feudální rentě. Již v roce 1798 bydlel podle záznamů v chalupě Michael Kunzl (22. 12. 1804 v čp. 103), uváděný později s manželkou Kateřinou jako majitel čp. 110, které v téže době vlastnil pro změnu Václav Víták.²⁹ Podle dostupných dokumentů se rodina budoucího univerzitního syndika o pár let později přestěhovala do domu č. p. 110.³⁰ S příjmením Víták se v historii Janovic nad Úhlavou setkáme mnohokrát. Antonín Víták byl dokonce starostou města v letech 1894–1919. O „našem“ syndikovi Jakobovi Eduardu Wittakovi není v dějinách města ani v jiné spojitosti s Janovicemi nad Úhlavou zmínky.

Pak nám budoucí syndikus na několik let mizí v dokladech z dohledu.³¹ Setkáme se s ním opět v prvním desetiletí 19. století. V dochovaných katalozích posluchačů, resp.

²⁴ NA, České gubernium publicum (1748–1855), č. k. 2612, žádost o zvýšení počtu kancelářských sil z 10. června 1846, zasláná z univerzitní kanceláře guberniu, uvádí kolem 400 podání, jichž byl syndikus každoročně autorem.

²⁵ A. VYSKOČIL, *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*, s. 27–33.

²⁶ V záznamech se setkáme nejčastěji s podobou „Jakob“, kterou zde dodržujeme, narazíme však i na „Jakuba“.

²⁷ SOA Plzeň, sbírka matrik, římskokatolická farnost Janovice nad Úhlavou, matřice narozených 1729–1784, fol. 41, viz též online na https://www.portafontium.eu/iipimage/30063248/janovice-nad-uhlavou-03_0240-n?x=354&y=341&w=506&h=224 [cit. 26. 1. 2022].

²⁸ Jan LHOTÁK, *Dějiny města Janovice nad Úhlavou do roku 1848. Historická monografie*, Praha 2007, Rigorózní práce Univerzity Karlovy, Filozofická fakulta, Katedra PVH a archívního studia, dostupná i online: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/12626> [cit. 2. 2. 2022], s. 358.

²⁹ Na s. 361 Lhotákovy práce se však dočteme, že „...V roce 1798 měl domek čp. 110 vlastnit Václav Víták, ale půjde patrně o Karla Vítáka...“ – takže tento údaj je nejistý.

³⁰ Viz J. LHOTÁK, *Dějiny města Janovic nad Úhlavou*, s. 358 a 360.

³¹ Bližší údaje se nepodařilo najít ani dotázaním v klatovském Státním okresním archivu: „...první zmínka o farní škole v Janovicích je asi již ze sklonku 17. století, soupisy dětí jsou ale dochované (a vlastně ani nic jiného z té školy nemáme) až od roku 1820. Bohužel i v rámci archivu města Janovice jsou relevantní dokumenty, jako evidence obyvatel a domovské právo dochovány až z doby po jeho nástupu na právnickou fakultu. Jediné informace můžete čerpat z matrik (<https://www.portafontium.eu/contents/register/soap-pn/cirkev-rimskokatolicka/janovice-nad-uhlavou>), pokud se jedná o sourozence, případně rodiče. Ale vzhledem k tomu, že matřiční záznamy z této doby jsou velice strohé, není vždy zcela prokazatelné, že jsou to skutečně oni, protože jak sama

v seznamech studentů, vedených tehdy pro filozofická studia abecedně na nesvázaných arších, je Wittak zachycen roku 1807 jako posluchač druhého ročníku filozofických studií. V seznamu je uvedeno i zaměstnání otce – „Schneider“, čímž se potvrzuje, že jde o našeho Jakoba. Tím spíše, že v dalším roce, jako posluchač třetího ročníku filozofie, je označen „Janovitsensis“ – tedy z Janovic (nad Úhlavou). V obou záznamech je přičiněna poznámka zřejmě o ubytování posluchače – nejprve „ad St. Salvat.“, podruhé „Gallikloster“, což by mohlo naznačovat, že rodina nebyla příliš majetná a dostalo se mu nějaké podpory z některých církevních institucí.³²

V roce 1811 najdeme jeho jméno uvedeno mezi studenty právnické fakulty pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity, už však jako privatista, tehdy frekventanta čtvrtého ročníku. Bližší personální údaje, které se uváděly v jeho dokladech v jiných obdobích, jako bylo bydliště nebo předchozí vzdělání, v tomto setkání s Wittakem na univerzitě nejsou uvedeny.³³

V období Wittakova studia byli studijními řediteli právnických studií nejprve Leopold hr. Špork (1806–1811), poté Josef Krtička z Jadenu (1812–1820). Druhý jmenovaný musel též – podle tehdejších pravidel – odsouhlasit Wittakovo přijetí do zaměstnání v univerzitní kanceláři, jak bude zmíněno dále.³⁴

Studium práv bylo čtyřleté. V prvním ročníku posluchači navštěvovali encyklopedické přednášky, které uvozovaly pozdější výklady ze všech typů práva, a statistiku. Druhý ročník byl zaměřen na římské a církevní právo. Ve třetím ročníku se studenti věnovali občanskému a obchodnímu právu. Závěrečný ročník seznámil studenty s politickými vědami a právním procesem. Výuka probíhala na základě předepsaných a schválených učebnic zejména Martiniho³⁵ a Zeilera,³⁶ které jsou dnes právními historiky hodnoceny převážně jako relikty josefinismu, a tedy ne zcela špatné na svou dobu.³⁷ Wittaka na studiích zastihlo např. vydání

zmiňujete, příjmení Viták je vskutku v Janovicích dosti časté.“ Děkuji kol. Mgr. Anetě Knotkové za poskytnutí této informace dne 28. dubna 2022.

³² AUK, Katalogy posluchačů Karlo-Ferdinandovy univerzity 1752–1882 (1892), Filozofická fakulta, č. k. 125, inv. č. 393–394. Mezi posluchači 1. ročníku filozofie, který je též k dispozici pod inv. č. 392, zapsán není, katalog z r. 1807 však nese poznámku „8bris 1806“ – což může znamenat, že nastoupil v říjnu 1806, později, než začínal řádný akademický rok.

³³ AUK, Katalogy posluchačů Karlo-Ferdinandovy univerzity 1752–1882 (1892), Právnická fakulta, č. k. 37, inv. č. 174a.

³⁴ Valentin URFUS, *Právnická fakulta 1802–1847*, in: Jan Havránek (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, 1802–1918, Praha 1997, s. 39–49.

³⁵ Karl Anton von Martini zu Wasserberg (1726–1800), zejména učebnice *De lege naturali positiones in usum auditorii vindobonensis*, Viennae Austriae, e typographeo Kaliwodiano, 1. vydání Vídeň 1762. O něm např. Ivo CERMÁN, *Lidská práva v rakouském osvícenství: Wolff, Martini a Windischgrätz*, Český časopis historický 111/2, 2013, s. 300–334.

³⁶ Franz von Zeiler (1751–1828) platí za tvůrce Všeobecného občanského zákoníku z r. 1811, podílel se i na trestním zákoníku z r. 1803 atd. O něm např. Bernd SCHILCHER, *Franz Anton von Zeiler als Gesetzgeber und Begründer einer bürgerlichen Rechtskultu*, in: Karl Acham (Hg.), *Rechts-, Sozial- und Wirtschaftswissenschaften aus Graz. Zwischen empirischer Analyse und normativer Handlungsanweisung: wissenschaftsgeschichtliche Befunde aus drei Jahrhunderten*, Wien u. a. 2011, s. 289–312; Franz L. FILLATER, *Franz von Zeiler und der Kantianismus in der Rechtswissenschaft*, in: Violetta L. Walbel (Hg.), *Umwege. Annäherungen an Immanuel Kant in Wien, Österreich und Osteuropa*, Göttingen – Wien 2015, s. 83–94; Christian NESCHWARA, *Neues über Franz von Zeiler (1751–1828)*, in: Verband österreichischer Historiker- und Geschichtsvereine in Zusammenarbeit mit dem NÖ Landesarchiv (Hrsg.), 26. Österreichischer Historikertag Krems/Stein 2012. Tagungsbericht, St. Pölten 2015, s. 272–284.

³⁷ V. URFUS, *Právnická fakulta*, s. 44.

Všeobecného rakouského zákoníku roku 1811, které významně změnilo rakouský právní systém a samozřejmě postupně dopadlo i na obsah výuky na právnických fakultách.

V důsledku napoleonských válek počet studentů na právnické fakultě významně poklesl, v r. 1810 až na pouhých 189. Není zpráv, že by Wittak sloužil v armádě, resp. byl v akademické legii. Roku 1810 se zpřísnily podmínky pro vykonávání právnického doktorátu, když byl počet rigoróz rozšířen ze tří na čtyři. V jejich rámci byla vyžadována i veřejná disputace, jejíž teze byly povinně publikovány tiskem. Byl jedním ze 74 doktorů právnické fakulty promováných mezi lety 1800–1827.³⁸

Zformalizování a sjednocení potvrzování absolvovaných částí či prostého celého studia od druhé poloviny 18. století souvisí s tím, že studenti leckdy potřebovali jen absolvovat některé kurzy na této fakultě, aby dosáhli předepsané kvalifikace. Takových kurzů a přednášek bylo v rámci univerzity nejvíce právě na právnické fakultě, kde se k doktorátu dostali jen ti frekventanti, kteří mířili na nejvyšší místa ve státní správě, později na ministerstva nebo do soukromé sféry, do advokacie. Práva však navštěvovala i řada těch, kteří se spokojili jen s nižším postem. Svou roli tu samozřejmě hrála i nákladnost právnických studií, neboť zde, stejně jako na dalších fakultách, kde však byly zpravidla nižší poplatky, museli studenti platit kolejné, správní poplatky apod. Z nich pak byl jednak financován vnitřní chod univerzity, resp. jeho části týkající se studentské administrativy, a jednak to bylo služné pro některé vyučující, nebo přilepšení k jejich platům.

Pravděpodobně již během studií nebo bezprostředně po nich začal Jakub Wittak pracovat v univerzitní kanceláři. V podacím deníku akademického senátu z roku 1815 je u data 11. července zaznamenáno, že „Jakob Wittak, absolvent práv, žádá o místo kancelisty v univerzitní kanceláři.“³⁹

V čele této kanceláře tehdy stál JUDr. Anton Feyertag (1769?⁴⁰–1831). Po několik desetiletí, od roku 1791 až do své smrti, byl právě univerzitním syndikem, a tedy dohlížitelem nad veškerou kancelářskou agendou.⁴¹

Kancelář byla podle dochovaných záznamů velmi vytížena. Mezi lety 1802, kdy byly obnoveny studijní direktoráty,⁴² a rokem 1820 vzrostl počet jednacíh čísel v rámci celé univerzity na celkových 4800. Nejvíce záležitostí řešila filozofická fakulta a gymnaziální studijní ředitelství, kde se kolem roku 1820 pohyboval počet jednacíh čísel kolem 1490

³⁸ V. URFUS, *Právnická fakulta*, s. 46.

³⁹ AUK, fond AS KFU, inv. č. 2407.

⁴⁰ Údaj o narození převzat z policejních konskripcí, kde je uveden Feyertag, Anton, „JUDr., Syndikus der k. k. Prager Universitát“ a kde se uvádí i jeho manželka („Gemaline“) Franziska, nar. 1776, označená r. 1850 jako „Witwe“ – Národní archiv, fond Pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství 1850–1914, viz též online na Policejní přihlasky (nacr.cz) [cit. 19. 4. 2022].

⁴¹ Zmiňován též např. in: *Schematismus für Königreich Böhmen*, Prag 1829, s. 319, jako zástupce ředitele ve farním obvodu u Sv. Ducha s uvedením, že je zároveň členem akademického senátu pražské univerzity – toto postavení vyplývalo z jeho funkce univerzitního syndika, jak víme z instrukcí pro kancelář. R. 1812 (*Dějiny Univerzity Karlovy*, III, s. 332) uváděn jako studijní direktor filozofických studií. V jeho (a později i Wittakově případě) se zdá, že univerzitní syndikus zastával úřad direktora na libovolné fakultě v mezidobí po odchodu nebo úmrtí dosavadního direktora a ustanovením nového. Vyočujeme to na základě skutečnosti, že se v této funkci syndikus objevuje jen v jednom roce.

⁴² Direktoráty byly obnoveny po přechodném období 1791–1802; na základě zásady, že na školách mají rozhodovat ti, kdo tam vyučují, tedy profesorské sbory, byly ustaveny studijní konsesy, sestavené z rektora a členů profesorských sborů všech fakult. Ivana ČORNEJOVÁ, *Správní a institucionální vývoj pražské univerzity*, in: táž (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, II, 1622–1802, Praha 1995, s. 23–56, zde s. 52.

ročně. Dosahoval tedy podobného počtu, jako byl počet jednacích čísel na celé univerzitě v období existence studijních konsesů. Do roku 1845 dosáhl počet jednacích čísel v rámci univerzity 7300, to vše při níže uvedeném personálním složení. Personál kanceláře původně sestával ze čtyř osob: syndika, aktuára a dvou úředníků (Kanzellist). Tehdejší čtyři kancelářští pracovníci pro celou univerzitu nemohli agendu zvládat, a proto roku 1818 byla guberniem povolena další dvě úřednická místa⁴³ a v roce 1822 ještě jedno.⁴⁴ V následujících letech rychle rostl počet administrativních úkonů, které kancelář vyřizovala, a tím také počet jednacích čísel. Při pěti kancelistech a dvou diurnistech⁴⁵ vzrostl z původních 960 položek na osobu a rok až na celkový objem výše zmíněných 7300 jednacích čísel v roce 1845, tj. 1460 na osobu a rok. Rozdělení mezi studijní ředitelství byla značně nerovnoměrná,⁴⁶ takže všichni kancelisté se podíleli na agendě všech studijních ředitelství, nebyli specializováni na agendu jednoho „svého“ ředitelství.

Podle statistické příručky pro České království, každoročně vydávané,⁴⁷ obnášela agenda pro zemské úřady ve čtyřicátých letech 19. století na 60 000 jednacích čísel ročně, na jednoho úředníka z toho vychází asi 500 jednacích čísel (v zemských službách tehdy bylo 120 úředníků).

Z toho je zřejmé, jak bylo úřednictvo v univerzitní kanceláři před polovinou 19. století poddimenzováno a přetíženo. Navíc je třeba brát v úvahu, že u větších institucí již tehdy kanceláře pracovaly ve třech odděleních – podací protokol, konceptní oddělení a registratura – s rozdělenými pravomocemi a úkoly,⁴⁸ zatímco na univerzitě všichni zaměstnanci kanceláře museli ovládat všechny úkony.

K obsahu úřední agendy univerzitní kanceláře ve Wittakově éře

Z dochovaných písemností si lze udělat relativně dobrou představu o tehdejší věcné podstatě univerzitní úřední agendy, protože upozorňují na činnosti, které kancelisty nejvíce zaměstnávaly a zabíraly jim nejvíce času.⁴⁹ V časové náročnosti agendy je na prvním místě příprava četných konkurzů na obsazení všech uvolněných míst na univerzitě, a rovněž na gymnáziích. Pro tyto účely byly v několika vyhotoveních vyplňovány kompetenční tabulky,

⁴³ Guberniální dekrety z 15. ledna č. 57733, a z 15. října 1818 č. 46478.

⁴⁴ Na základě dekretu Dvorské studijní komise z 19. června 1822 č. 4183.

⁴⁵ Kromě Feyertaga, Ottenbergera a Wittaka nejsou v dochovaných písemnostech uvedena až do poloviny dvacátých let 19. století jména ostatních zaměstnanců univerzitní kanceláře.

⁴⁶ Pro rok 1845 je zaznamenáno následující rozdělení: akademický senát – 400 jednacích čísel, ředitelství teologických studií – 400 j. č., ředitelství právnických studií – 1500 j. č., ředitelství lékařských studií – 1200 j. č., ředitelství filozofických studií – 2300 j. č., ředitelství gymnázií – 1500 j. č. NA, České gubernium publicum (1748–1855), č. k. 2612, žádost z 10. 6. 1846.

⁴⁷ *Das Königreich Böhmen: Ein historisch-statistisch topographisches Handbuch*, v žádosti z roku 1846 uveden jako „Handbuch für das Königreich Böhmen“. Dostupné i online: [Das Königreich Böhmen; ein historisch-statistisch topographisches Handbuch](#) : Michel, J. A : Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive [cit. 14. 4. 2022].

⁴⁸ NA, České gubernium publicum (1748–1855), č. k. 2612, žádost z 10. června 1846.

⁴⁹ Uvedeno ve stejném pořadí jako v žádosti. Její autor/autoři byli zaměstnanci univerzitní kanceláře, proto měli jistě autentickou zkušenost a popis činnosti lze považovat za relativně věrohodný, samozřejmě s určitou licencí, která měla nadřízené úřady přimět k povolení navýšit kancelářský personál.

předtištěné a značně podrobné, s detailním životopisem všech přihlášených kandidátů.⁵⁰ Sestavování takové kompetenční tabulky pro konkurzy s přihlášeným větším množstvím uchazečů (to se týká zejména gymnaziálních konkurzů, kde bylo kandidátů i kolem desítky, na univerzitě nejčastěji najdeme od tří do sedmi kandidátů) údajně zabralo úředníkovi i několik pracovních dní.⁵¹ Vedle přípravy konkurzů je jako časově podobně náročné uváděno připravování záznamů o atestačních zkouškách (probíhaly dvakrát ročně) duchovních, členů církevních řádů, vyučujících na univerzitách i gymnáziích, a záznamů o zkouškách soukromých učitelů gymnázií, kteří bývali přezkušováni na počátku školního roku a podruhé o prvním čtvrtku po Velikonocích.⁵²

Časově náročné bylo i vyhotovování absolutorii pro studenty za každý školní rok. Po určitou dobu si je mohli vyhotovovat studenti sami, ale nařízením z roku 1820 to bylo zcela zakázáno, protože studenti je údajně často falšovali, a proto tato agenda zcela přešla do rukou kancelistů. V rámci administrativy direktorů byla tato absolutoria navíc i ověřována a kontrolována podle záznamů od profesorů srovnáním se zápisy studentů do jednotlivých předmětů.

Práce univerzitního kancelisty neobnášela pouze agendu v kanceláři. Velkou část pracovních povinností zabíralo doprovázení gymnaziálního studijního ředitele na inspekčních cestách po gymnáziích a pořizování záznamů o těchto putováních. Nejčastěji to byl aktuár, kdo strávil relativně velmi mnoho času při gymnaziálních zkouškách po celé zemi.⁵³ Na toto nepohodlné cestování nebylo možné najímat externisty, jejichž spolehlivost by bylo třeba prověřovat zejména vzhledem k omezeným časovým možnostem. V době aktuárové nepřítomnosti museli ostatní zvýšit svou píli, aby se splnily požadavky na kancelář kladené.

Na dalším místě v časové náročnosti kancelářských prací je třeba zmínit v první polovině 19. století se výrazně rozrůstající lékařskou fakultu, kde zejména od dvacátých let kontinuálně přibývalo kateder a pedagogických sil (výslovně zmíněni jsou zejména asistenti a od počátku čtyřicátých let i docenti), a tím narostla i administrativa.⁵⁴ V roce 1820 připadalo na lékařská studia 400 jednacích čísel ročně, v roce 1845 to již bylo 1200 jednacích čísel.

Pravidelně hodně času zabíralo každoroční revidování třídních katalogů. U každého studijního direktorátu prováděly revize tři osoby po celý jeden pracovní týden. Následně bylo třeba napsat zprávu o revizi, která zahrnovala i podrobné informace o sociálních poměrech studentů, žádajících o osvobození od studijních poplatků, zprávu o správném hospodaření a využívání rozličných nadací a zprávu o studentech vyloučených ze studií, včetně důvodů vyloučení a výsledků prověření těchto důvodů.

⁵⁰ Tyto kompetenční tabulky jsou nesmírně cenným zdrojem biografických údajů o lidech, kteří posty získali, ale i o dalších kandidátech, kteří se často vícekrát a neúspěšně o získání míst na univerzitách a gymnáziích v monarchii pokoušeli.

⁵¹ Většinu původních originálních kompetenčních tabulek najdeme ve fondech pražského gubernia nebo vídeňské Dvorské studijní komise, protože se vyhotovovaly v několika kopiích, a proto alespoň jedna z kopií je v některém fondu zpravidla zachována.

⁵² Tyto údaje i údaje v následujících odstavcích jsou čerpány z žádosti guberniu z roku 1822 o přidělení dalšího kancelisty, zmíněné v pozn. č. 44, rozepisující podrobně agendu kanceláře i jejich jednotlivých zaměstnanců.

⁵³ NA, České gubernium publicum, 1748–1835, č. k. 565, 566.

⁵⁴ Viz též *Verzeichnisse der ordentlichen und ausserordentlichen Vorlesungen, welche an der k. k. Universität zu Prag ...*, podle jednotlivých roků, které jsou uchovány v AUK; Seznamy přednášek.

Další položkou časově náročné agendy bylo⁵⁵ vyplňování každoročních statistických výkazů, samostatně u každého studijního direktorátu, a ještě za celou univerzitu na rektorátě. Tyto výkazy zahrnovaly údaje o počtech vyučujících (podle kategorií) a studentech, tabulky žadatelů o osvobození od kolejného, návrhy na obsazení uprázdněných stolic atd.⁵⁶ Vedle toho bylo třeba vyplňovat nebo přímo psát řadu dalších periodických zpráv pro rozličné instituce.

Uvádíme-li rozličnou časově exponovanou agendu univerzitní kanceláře, nelze opomenout ani četnou úřední korespondenci, která se tam vyřizovala, a to zejména korespondenci s informacemi pro městské hejtmanství, armádu (o odvozech do vojska) apod., která dosahovala několika stovek jednacích čísel ročně.⁵⁷

Wittak byl na kancelářské místo na základě výše zmíněné žádosti roku 1815 přijat, s jeho podpisem se pak setkáváme po řadu let na běžných i slavnostních písemnostech. Do roku 1835 byl kancelistou.⁵⁸ V letech 1835–1843 je zmiňován jako aktuár, tedy povýšil na druhý nejvyšší administrativní post na univerzitě. Po Feyertagově smrti roku 1831 nebylo místo syndika po několik let definitivně obsazeno. Funkci fakticky vykonával služebně starší Ottenberger, další zajímavá osobnost univerzitní kanceláře.

Joseph Franz Ottenberger (11. dubna 1768 Grobnik – 27. března 1842)⁵⁹ vystudoval piaristické gymnázium v Praze a poté absolvoval filozofická a právníká studia na pražské univerzitě.⁶⁰ Roku 1796 se stal univerzitním kancelistou, o dva roky později, roku 1798, univerzitním aktuárem. Od roku 1805 působil vedle toho jako profesor na Akademickém gymnáziu v Praze, kde vyučoval zeměpis a dějepis. Roku 1808 získal doktorát z filozofie a o šest let později (1814) byl jmenován notářem filozofických studií. V literatuře najdeme i označení Ottenbergera jako „historiografa“, a to na základě jeho vlastního označení v rukopisech studií o dějinách univerzitních kateder.⁶¹ Je doložen ve službě ještě na počátku čtyřicátých let na pozici univerzitního vicesyndika.⁶²

⁵⁵ Vycházíme tu z žádosti guberniu z roku 1846 o přidělení dalšího kancelisty, zmíněné v pozn. č. 24, a z obdobné žádosti z roku 1822, rozepisující podrobně agendu kanceláře i jednotlivých jejich zaměstnanců (srv. pozn. 52).

⁵⁶ Nepodařilo se zjistit, zda jsou tyto statistické výkazy někde fyzicky zachovány, ve fondech AUK nenalezeny.

⁵⁷ *Verzeichnisse der ordentlichen und ausserordentlichen Vorlesungen, welche an der k. k. Universität zu Prag ...*, podle jednotlivých roků, které jsou uchovány v AUK, Seznamy přednášek.

⁵⁸ Jmenovitě jsou kancelářští úředníci uváděni v Seznamech osob od roku 1826. Před tímto datem je záchytným bodem záznam v podacím deníku z roku 1815, zmíněný výše, a také řada písemností z kanceláře vzešlých, s Wittakovým rukopisem, popř. i jeho parafoou či podpisem.

⁵⁹ V Priesterlichově inventáři univerzitního archivu je uveden jako „Ignác“, ve všech ostatních s křesťmím jménem „Joseph“ nebo „Joseph Franz“. Samotnému Ottenbergerovi není zatím věnována žádná literatura. Jde však s největší pravděpodobností o Josepha Franze Ottenbergera, o němž je známo více, např. Österreichisches Staatsarchiv (dále ŌStA) Wien, Studienhofkommission (dále StHK), č. k. 305, složka B 2 A, obsahuje personálie Josefa Ottenbergera, ale jen v souvislosti s jeho žádostmi o příplatky z roku 1822. Tehdy pracoval již 15 let jako kancelista, poté aktuár a aktuálně vicesyndikus pražské univerzity, a vedle toho učil na Akademickém gymnáziu. Dále se tam nachází složka z roku 1806, týkající se také Josefa Ottenbergera s údaji o jeho kariérním postupu.

⁶⁰ AUK, Katalogy posluchačů Karlo-Ferdinandovy univerzity 1752–1882 (1892), č. k. 32, katalogy posluchačů právnických studií z let 1787/88 a 1788/79 – zapsán Franz (!pouze Franz!) Ottenberger, nar. Grobnik, Schlesien, dále též fond, č. k. 120, inv. č. 374, katalog posluchačů filosofických studií pro období 1785–1787 rovněž zapsán Franz (!opět pouze Franz!) Ottenberger, nar. Grobnik, Schlesien; Karl Gabriel Nowack, *Schlesisches Schriftsteller-Lexikon*, sešit VI, Wroclaw 1843.

⁶¹ Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské univerzitě*, I, Praha 1964, s. 8. V Kazbundou zmiňovaných Ottenbergerových rukopisech se kromě označení „Historiographer“ Ottenberger podepisuje také jen Joseph Ottenberger.

⁶² S Ottenbergerem jsou z jeho tehdy vicesyndikovského postu spojeny i změny v péči o uložení písemností. Rok 1827 totiž z jeho iniciativy přinesl v duchu ustanovení z původního dekretu Marie Terezie zlepšení prostorové

Byl to člověk značně ambiciózní, mezi úředními písemnostmi v pražských i vídeňských archivech nacházíme jeho žádosti o služební povýšení, kterého se Ottenberger přes odsloužená léta nikdy nedočkal.⁶³ Roku 1843 byl syndikem jmenován služebně mladší Jakob Wittak. Zůstal jím až do roku 1859.

Personální situace kanceláře se od třicátých let pozvolna měnila k lepšímu, tj. přibývalo úředníků. Mnohem rychleji však narůstala agenda. Rozdělení úřední agendy mezi jednotlivé součásti univerzity vycházelo kolem roku 1845 asi následovně – převedeno na úředníky, kteří agendu součástí vyřizovali:

Filozofická a teologická studia obsadila ročně na 2700 jednacích čísel (převahu mají filozofická studia vzhledem k počtu studentů, dosahujícímu čísla 2500, je s nimi spojena nejrozsáhlejší agenda⁶⁴).

Gymnaziální studia potřebovala 1500–1600 jednacích čísel (pro 22 gymnázií), největší část agendy zabíraly obsáhlé inspekční zprávy, takže gymnázia zaměstnávala jednoho kancelistu po celý rok.

Právnícká a lékařská studia dohromady obsáhla obvykle 2700–2800 jednacích čísel. V této části agendy byla vedena i rozsáhlá korespondence s magistrátem a státními úřady např. ohledně vojenských odvodů, nebo ohledně doporučení úředníků z řad absolventů z těchto dvou fakult na různé posty. K těmto direktorátům ve čtyřicátých letech 19. století oficiálně příslušel aktuár, který vedle toho ještě spravoval Krombholzovu nadaci⁶⁵ a měl další agendu.

Sami úředníci si byli vědomi personální poddimenzovanosti kanceláře a upozorňovali,⁶⁶ že přetíženost stávajícího úřednictva vede k ledabylému, či dokonce k žádnému vykonávání prací, které nejsou akutní. Mezi ně řadili např. pořádání registratury, přiřazování prior, vytváření rejstříků a zapisování běžné agendy do podacích protokolů.

Reformy po roce 1848 daly univerzitní administrativě a správě pevná pravidla a v jejich rámci byl zohledněn i tento problém. 30. září 1849 byl vydán prozatímní zákon o organizaci univerzit a rok a den poté Všeobecný studijní řád.⁶⁷ Vycházely z nové organizační struktury univerzity a jejích součástí, kterým byly podřízeny i administrativní součásti, tj. kancelář. V čele univerzity stál od té doby akademický senát, složený z rektora, prorektora, děkanů a proděkanů profesorských sborů a děkanů doktorských sborů (do roku 1873, kdy byly zrušeny).⁶⁸

situace univerzitního archivu. Na podzim 1826 navrhl, aby byly písemnosti soustředěny ze tří dosavadních (známých) míst na jediné, a to do uvolněného krámu v přízemí Karolina. Podle starších popisů byla sbírka listin umístěna spolu se starou registraturou v prvním patře Karolina. Nejcennější privilegia a listiny byly uchovávány v truhle v dnešní Malé aule, kolejni listiny a aktuálně používané úřední knihy a nová část registratury byla součástí syndikovy kanceláře. Po stavebních úpravách zvoleného prostoru byla k hlavnímu prostoru uložení písemností připojena malá samostatná pracovna pro archiváře. Poprvé byl v rámci univerzitního archivu oddělen pracovní prostor archiváře a úložný prostor, depozitář písemností. Karel KUČERA – Miroslav TRUC, *Archiv Univerzity Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961, s. 32–33.

⁶³ Ottenberger byl zastupujícím syndikem, nikdy nebyl Vídní potvrzen ve funkci definitivně, ačkoli o to usiloval. V roce 1833 byl potvrzen vicesyndikem, tehdy faktickou hlavou kanceláře. V této funkci zůstal do roku 1843, kdy byl definitivním syndikem jmenován Wittak. ÖStA Wien, StHK, č. k. 305, sign. B2a.

⁶⁴ Nárůst počtu studentů na filozofických studiích byl předmětem jednání StHK častěji, padaly různé návrhy, jak příliv do Prahy omezit. Více k tomu viz ÖStA Wien, StHK, č. k. 307, 5Prag D1, kde jsou akta z dvacátých let 19. století, nařizující např. omezit počet filozofů při přednášce na 250 studentů v sále (1827) apod.

⁶⁵ Viz pozn. 21.

⁶⁶ NA, České gubernium publicum (1748–1855), č. k. 2612, žádost z 10. června 1846.

⁶⁷ Č. 370 ř. z.

⁶⁸ František HAVELKA – Otto PLACHT, *Předpisy pro vysoké školy Republiky Československé*, Praha 1932, s. 24, 56.

Práce kanceláře byla upravena nařízením z roku 1850.⁶⁹ Podle něj přešla na centrální kancelář řada dalších kompetencí, do té doby spadajících pod děkany jednotlivých fakult. Nově byla zřízena kvestura, resp. kvestor, zodpovědný nadále za finanční záležitosti celé univerzity. Prvním novodobým kvestorem pražské univerzity byl jmenován dr. Wenzl Wernhardt.⁷⁰ Už v průběhu října 1849 byla hlavička úředních písemností „Akademisches Senat“ a „Studiendirektorat“ nahrazena hlavičkou „Rektorat.“

Stávající úřednictvo pokračovalo ve své činnosti, precizněji se jen rozdělily kompetence podle fakult a dalších součástí, jejichž počet začal narůstat.

Po roce 1848 máme již více informací o kanceláři díky většímu množství dochovaných vydaných dokladů a dalších běžných písemností.⁷¹ Univerzitní kancelář byla po roce 1850 tvořena jejím představeným, oficiálem a kancelistou. V kompetenci kanceláře bylo vyřizování korespondence celouniverzitního i fakultního dosahu, dále vyhotovování univerzitních dokumentů, včetně diplomů. Měla na starosti vedení podacího protokolu, samostatně pro akademický senát a samostatně pro jednotlivé fakulty. Přípravovala čistopisy univerzitních písemností.⁷² Představený kanceláře byl oprávněn otevírat všechna podání, adresovaná akademickému senátu. Poté je nechal zapsat v náležitě formě (s datem a počtem příloh) do podacího protokolu pod jednacími čísly, která byla zároveň přenesena na podanou písemnost. Písemnosti, adresované rektorátu a fakultám, otevírali a nechali zapisovat do příslušných podacích protokolů pověřeni akademičtí hodnostáři těchto součástí.

V kompetenci kvestury byly nejen veškeré pokladní záležitosti, ale i např. zápis studentů, jehož podstatnou součástí bylo vybírání kolejného. Kvestura rovněž spravovala nadače a vydávala doklady o absolutoriu.⁷³ Konkrétní kompetence byly vypsány v instrukci, vydané po rozdělení univerzity a vycházející v případě české univerzity i z instrukce pro německou univerzitu, která měla být vzorem české i v administrativních záležitostech. Zohledněny byly samozřejmě i obecné poměry v monarchii. Kvestor byl podřízen řediteli kanceláře, měl v případě potřeby vykonávat i běžné kancelářské práce. Jemu byli přikázáni úředníci kanceláře spíše ad hoc než jako stálé síly.⁷⁴

V zásadě byla agenda úředníků rozdělena do následujících věcných skupin, které zároveň svými názvy ukazují obsah jejich práce: A. Normalie (běžná agenda, řazeno zpravidla chronologicky); B. Akademické úřady; C. Úředníci univerzity; D. Budovy; E. Nadače; F. Kancelářský fond; G. Zřizenci; J. Disciplinární řízení; V. Varia. Podací protokoly a další pomocné knihy se od této doby vedly odděleně pro každou fakultu a další součásti univerzity. Fakultní oddělení kanceláře měla např. pravomoc vyhotovovat kvalifikační písemnosti na nižší než doktorské úrovni.

⁶⁹ Výnos ministerstva kultu a vyučování z 1. října 1850, č. 8718 – F. HAVELKA – O. PLACHT, *Předpisy*, s. 1247–1248.

⁷⁰ S tímto jménem se však setkáme i jako s děkanem filozofických studií v roce 1844, viz Jan HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, 1802–1918, Praha 1997, s. 336.

⁷¹ AUK, fond AS KFU, v registraturním klíči skupina III.

⁷² Její chod se řídil po dlouhou dobu instrukcí ministerstva kultu a vyučování z 24. října 1873, která vlastně jen stvrzovala stávající situaci. Inovována byla po rozdělení univerzity – viz instrukce z roku 1887 (viz pozn. 12).

⁷³ Blanka ZILYNSKÁ, *Akademický senát Karlo-Ferdinandovy univerzity (1791)1796–1882. Inventární seznam*, Praha 1984, s. 4; K. KUČERA – M. TRUC, *Archiv Univerzity Karlovy*, s. 67.

⁷⁴ Viz zachovaná instrukce pro kvestora z osmdesátých let 19. století (viz pozn. 12).

Vedení úředních knih za Wittakova řízení

Podle formy vedení a obsahu písemností, dochovaných z doby Wittakova působení v univerzitní kanceláři, víme, že byl velmi pečlivým a zodpovědným úředníkem. Podstatný důkaz pro toto tvrzení najdeme – kromě pečlivě vedeného aktového materiálu – v podacích denících a dalších úředních knihách.

Podací deníky jako základní evidenční kancelářská úřední kniha byly v kanceláři pražské univerzity soustavně vedeny od devadesátých let 18. století.⁷⁵ Až do roku 1820 jsou pak podací deníky vedeny jako svázané archy po jednotlivých letech. Počty jednacích čísel mají stoupající tendenci, s určitými výkyvy – viz vložený graf. Odchytky v počtech lze nejpravděpodobněji vysvětlit liknavostí rektorů v kontrole vedení úředních záznamů. Je to pravděpodobnější než vysvětlovat tyto občasně poklesy úbytkem agendy, ačkoli je možné, že v letech s nižším počtem jednacích čísel se – následkem napoleonských válek apod. – vyučovalo a zasedalo méně. Odchytky však nejsou velké, zásadní je trend pozvolného růstu agendy akademického senátu. Od roku 1821 již byly deníky trvale svázané v pevných světlých deskách, protože jednacích čísel začalo od té doby významně přibývat. A v polovině dvacátých let 19. století se začínají objevovat podpisy na konci každoročních záznamů jako kontrola vyřízených jednacích čísel, zapsaných v daném deníku. Nejprve jsou to v roce 1825 osamocené podpisy rektorů Kopetze,⁷⁶ Pfeiffera⁷⁷ a Helda.⁷⁸ V roce 1828 potvrdil správnost a uzavření podacího protokolu dlouholetý syndikus Anton Feyertag. Ten byl v té době ve funkci již přes třicet let, lze se jen dohadovat, proč právě v tomto roce jedinkrát podací protokol podepsal. Nejpravděpodobněji se jeví, že tehdejší rektor – Ladislav Jandera⁷⁹ z filozofické fakulty – to vyžadoval. Poté podpisy na konci deníku mizí a znovu se objevují s rokem 1834, kdy správnost potvrzuje rektor (Maxmilián Millauer).⁸⁰ Od roku 1835 pak podepisují podací protokoly pravidelně jen úředníci kanceláře a jen výjimečně s nimi i rektor.⁸¹

V letech 1835 a 1836 je pod poslední zápis připojeno jméno „Ottenberger“, psané stejnou rukou jako zápisy v knize. V roce 1836 tam je jinou rukou ještě připojeno jméno „Čerwinka“, v následujícím roce 1837 je za „W. Čerwinka, Protokollführer“ ještě podpis rektora Wolframa.⁸² Na základě porovnání rukopisu je zřejmé, že zápisy v těchto dvou knihách jsou prováděny právě Čerwinkou.

⁷⁵ O nezavedení požadovaného podacího deníku v době Marie Terezie, která je začala vyžadovat, viz NA, České gubernium publicum (1748–1855), č. k. 2612, žádost z 10. června 1846; podací deník z let 1792–1795 viz AUK, fond AS KFU, inv. č. 238.

⁷⁶ Martin Adolf Kopetz (1764–1832), profesor právnické fakulty, sonnenfeldián.

⁷⁷ Benedikt Jan Nep. Pfeiffer (1783–1834), profesor teologické fakulty, premonstrát.

⁷⁸ Jan Theobald Held (1770–1851), profesor lékařské fakulty, psychiatr a vlastenec.

⁷⁹ Josef Ladislav Jandera (1776–1857), premonstrát, teolog, profesor matematiky na filozofické fakultě.

⁸⁰ Maxmilián Millauer (1784–1840), historik a teolog, profesor filozofické fakulty. Jaroslav KADLEC, *Profesor Maxmilian Millauer: jeho přínos české vlastivědě*, AUC-HUCP 14/1–2, 1974 [vyd. 1975], s. 19–38; Rudolf STRNAD, *Maximilián Millauer*, České Budějovice 1940.

⁸¹ V roce 1837 najdeme vedle Wenzela Čerwinky, který tehdy podací deník vedl, podpis rektora Karla Václava Wolframa, profesora právnické fakulty, v roce 1839 podpis rektora Antonína Jana Jungmanna, v letech 1846 a 1847 i podpisy odstupujících a nastupujících rektorů: 1846: „Hieronymus Zeidler als abtretender Rektor, Joseph Reisch als antretender Rektor“, 1847: „abtretender Rektor Reisch, antretender Rektor Zeidler“.

⁸² Viz výše.

V dalších letech – konkrétně 1838–1843, 1846–1847 – je za posledním zápisem v roce vždy nově formule „...abgeschlossen am...“ a datum a podpis Jakoba Wittaka.⁸³ Deníky jsou v těchto letech vedeny jiným úředníkem, a sice podle rukopisu opět Wenzlem Čerwin-kou. V období, kdy byl Jakob Wittak (1843–1858) syndikem, je zřetelné, že on není autorem zápisů v podacích denících, protože rukopis formule je jiný. Wittakovo období je zároveň dobou nejpečlivěji vedených podacích deníků. Počet podání tehdy závratně narostl, jak ukazuje vložený graf, zachycující počty podání na jednotné univerzitě v letech 1792–1882 včetně, tedy 91 let práce kanceláře. Deníky byly v té době převážně psány jednou rukou, jen výjimečně se v jedné knize objevilo jiné písmo.

Počet podání univerzitní kanceláře v letech 1792–1882

Od roku 1859, tedy od Wittakovy smrti, uzavření podacích deníků datem s podpisem syndika na konci každého roku zcela mizí.

Wittakovy podpisy a revize najdeme ve všech pomocných kancelářských knihách, které jsou z jeho doby zachovány. Vedle podacích deníků jsou to repertáře. S repertáři dále souvisí i „Registraturní klíč“ („Registraturschlüssel“),⁸⁴ který je pomůckou pro orientaci v registratuře univerzity, kde jednotlivé části byly označeny římskými číslicemi a do nich v reálu ukládány, do „klíče“ zapisovány do příslušných políček pod čísly jednacímí, shodným s podacími protokoly.

⁸³ Wittak se za jménem tituluje v l. 1838–1840 „Aktuar“, 1841 „Aktuar und Vicesyndikus“, od roku 1842 „Syndikus“, po roce 1856 se objevuje i titul „Kanzledirektor“.

⁸⁴ V našem případě svázaná kniha, kde ovšem rubriky i políčka nejsou předtištěny, ale zapsány rukou na původně prázdné listy. Registraturní klíč obsahuje: 1. Alphabetisches Verzeichnis der Materienfaszikel, 2. Materienfaszikel nach numerischer Ordnung mit Subfaszikeln, 3. Verzeichnis der aufgeführten Geschäftestücken.

Velmi důležitým pramenem, jemuž dal Wittak rovněž formu, jsou knihy normálií. On se osobně podílel na psaní svazku, zahrnujícím období 1. listopadu 1817 – 19. května 1828.⁸⁵ Tento svazek je vizuálně nejzajímavější ze všech, které jsou zachovány v univerzitním archivu. Je to samostatná kniha, svázaná v kůži se zdobenou vazbou i deskami. Všechny rubriky v knize s listy ručního papíru jsou předepsány ručně a linky předkresleny rovněž ručně. V tomto svazku je většina přepsaných dokumentů kolacionována na konci vlevo pod datací a podpisem kancelářským úředníkem. Do 23. března 1818 (včetně) je to právě už Jakob Wittak.⁸⁶ Mezitím a rovněž některé přepisy ve „Wittakově“ i „Chladkově“ době jsou místo podpisu úředníka jen odškrtnuty jako zkontrolované.

Další svazek⁸⁷ byl veden pro období do 19. srpna 1851, kdy byl uzavřen podpisem již syndika Jakoba Wittaka.⁸⁸ Obsahuje jen ručně psané přepisy dokumentů, bez kolacionování úředníkem kanceláře na konci záznamů. Zde, stejně jako v ostatních svazcích, jsou zápisy prováděny převážně jedním a týmž úředníkem. V zásadě lze říci, že porovnáním rukopisů zde i v ostatních úředních knihách je možné identifikovat rukopis vyšších úředníků (do poloviny 19. století to byli jen Feyertag, Wittak, Ottenberger a Franz Chladek). U kancelistů, kteří byli přijati do univerzitních služeb ve dvacátých a třicátých letech 19. století (zejména Jechl, Weiner⁸⁹), je možné se spíše dohadovat⁹⁰ a v další fázi výzkumu bude potřeba provést srovnání s aktovým materiálem, kde mohou být zachovány i jejich parafy. V úředních knihách parafy jiných úředníků pod zápisy nejsou.

Pokračují např. i protokoly univerzitního akademického senátu, které bez přerušení a bez formálních změn záznamů jsou stejné až do roku 1882, tedy do rozdělení univerzity. Kontinuitu tady původně zajišťovala právě osobnost Jakoba Wittaka.

Jeho rukopisem, od konce třicátých let na první pohled poněkud roztřeseným, jsou signovány četné další písemnosti kanceláře. Najdeme ho na dokumentech, které odcházely k vyšším instancím, tedy na gubernium před rokem 1849 a místodržitelství po tomto roce, na nótách, rollách i dalších interních sděleních v rámci univerzity. Jsou jím opatřena i četná dílčí potvrzení pro studenty, potvrzující osvobození od školného nebo absolvování předmětu.

V roce 1846 zastával Wittak k úřadu syndika i hodnost děkana filozofických studií, která tehdy byla stále ještě přípravkou pro studium na vyšších třech fakultách.⁹¹ Pozice děkana, voleného z členů profesorského sboru příslušné fakulty, tehdy znamenala velké administrativní zatížení a malé pravomoci, protože od druhé poloviny 18. století měli hlavní slovo ve většině záležitostí studijní ředitelé, jmenovaní státem.⁹² Jako děkan měl na starosti především finanční záležitosti fakulty, do organizace studia nemohl zasahovat.

⁸⁵ AUK, fond AS KFU, inv. č. 233, č. k. 150.

⁸⁶ Pak následuje (od 19. října 1821) až do konce tohoto svazku kancelista Franz Chladek.

⁸⁷ Svázaná kniha, formátu přibližně odpovídajícího dnešnímu formátu A4, papírové desky, látkový hřbet a rohy. Na hřbetě červený a bílý štítek s označením typu úřední knihy a časovým rozsahem. AUK, fond AS KFU, inv. č. 234, č. k. 151.

⁸⁸ „Vollendet 23. 8. 1851. J. Wttk“

⁸⁹ Tehdy byl přijat i Wenzl Wernhardt, který se v polovině 19. století, po reformách, stal kvestorem univerzity. Jeho rukopis tedy lze identifikovat srovnáním s pozdějšími písemnostmi.

⁹⁰ Nelze ani vyloučit, že v kanceláři pracovali příležitostně, dočasně, další najímaní úředníci, jejichž jména dosud neznáme.

⁹¹ J. HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, s. 336.

⁹² J. HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, s. 22–23.

V tištěných seznamech osob (*Personal-Stand des akademischen Senates und der Fakultäten-Lehrkörper an der kaiser. königl. Universität zu Prag*), každoročně vydávaných, je Wittak představován jako *K. K. Universitätssyndikus und Notar: Doktor der Philosophie, Justiziär der k. k. Universitätsgüter Michle und Maleschitz, und des Gutes Oberkrtsch, Universitätskassier und Rechnungsführer, Kontrollor bei der von Krombholz'schen Krankenbettstiftungskasse, Mitglied des böhmischen allgemeinen Taubstumm- und damit vereinigten Witwen- und Waisen-Instituts*. Všechny tyto uvedené přídomky však vycházejí z jeho postavení univerzitního syndika, jak je zmíněno výše.

O soukromém životě Eduarda Wittaka víme méně, pokud se podařilo zjistit, nejsou k dispozici ego-dokumenty jím přímo napsané. Z úředních dokladů, konkrétně z policejní přihlášky víme, že bydlel na Novém Městě pražském v číslech popisných 834/II, 939/II, 830/II, tedy kolem Václavského náměstí.⁹³ Karolinum, kde pracoval, měl v pohodlné docházkové vzdálenosti. Jeho manželkou byla Sofie, narozená r. 1792 ve Vídni, která zemřela 27. března 1859, jen pár měsíců před svým manželem. Měli dvě děti, Ferdinanda Jakuba (nar. 1817), který vystudoval právnickou fakultu a získal doktorát práv, a dceru Wilhelminu Augustu (nar. 1820),⁹⁴ provdanou za k. k. „oficíra“ Bernharda Schmiedla. V dalších generacích část rodiny zůstala ve státních službách a syndikus pražské univerzity Jakob Wittak tak vlastně založil zajímavou úřednickou dynastii.⁹⁵ Jakob Wittak zemřel 17. září 1859 v Praze.⁹⁶

Jakob Wittak patří k osobnostem, které na univerzitě zanechaly zřetelnou stopu, ačkoli není spojen s vlastní výukou a vlivem na studentstvo. Dal pevný řád administrativě a udržel pravidelný chod kanceláře za podmínek, kdy nároků, kladených na ni státem, přibývalo rychle, zatímco personálu pomaleji. Jeho četné podpisy v úředních knihách a řada aktového materiálu jím vidimovaného, nebo přímo koncipovaného, svědčí o jeho mimořádné zodpovědnosti a pečlivosti a v následujících (ani předchozích) obdobích na obdobnou kontrolu ze strany představeného kanceláře již nenarazíme.

Grantová podpora:

Studie vznikla v rámci řešení programu COOPERATIO HIST, obor History and Philosophy of Science.

⁹³ Národní archiv, Pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství 1850–1914, viz též online: <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=1b4858b44dca5c02813c03624cee12ae95ac73516461408cfa9c262ad1afbdba&action=image&record=17> [cit. 26. 1. 2022].

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Syn Ferdinand Witak (1817–1905) byl advokátem v Pelhřimově, jeho syn, tedy vnuk Jakoba E. Wittaka, rovněž Ferdinand Wittak (1861–1921) byl v letech 1906–1908 okresním hejtmánem ve Dvoře Králové, od 1908 u Zemské školní rady a 1913 vedoucím (správcem) departmentu X českého místodržitelství. Sestra Ferdinanda Wittaka ml. Barbara byla provdána za dalšího významného státního úředníka, Konráda von Brauna (1859–1919), od 1908 přednostu prezidia českého místodržitelství. Podrobněji viz Martin KLEČÁČKÝ a kol., *Slovník představitelů politické správy v Čechách v letech 1849–1918*, Praha 2019, s. 792–793.

⁹⁶ AHMP, sbírka matrik, Farnost sv. Jindřich, matrika zemřelých Z16, 1846–1860, fol. 252. Též online: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?_sourcePage=qFpAoz_9wAZXROJwzkSTnPgRY9_IDsrDsMgXRRHKpa6cqX12ltQ-9uCGnPYZQMioY2C1wz7lXsHwa4u6BpmdLBUtgLDNfhe2JLkxk8KDmUQg%3D&row=255 [cit. 31. 5. 2022].

Jakob Eduard Wittak und seine Zeit in der Universitätskanzlei

ZUSAMMENFASSUNG

Die Universitätskanzlei hat sich seit den thesesianischen und josefinischen Reformen nach und nach zu einer selbständigen Organisationseinheit im Rahmen der Universität entwickelt. An ihrer Spitze stand der Syndikus, ein studierter Jurist, der einen Aktuar und eine kleine Anzahl von Kanzlisten zur Hand hatte. Es gab viel Arbeit, denn einer Kanzlei oblag die Verwaltung für die gesamte Universität (offiziell bis Mitte des 20. Jahrhunderts). Die Agenda wurde in Instruktionen für die Kanzlei festgelegt. Eine auffällige Gestalt der Prager Universitätskanzlei war Jakob Eduard Wittak (1785–1859). Er absolvierte das Studium der Rechte, nahm mit dreißig Jahren seine Tätigkeit in der Kanzlei auf und arbeitete hier bis zu seinem Tod. Von der Position eines Kanzlisten stieg er bis zum Syndikus auf; dieses Amt erlangte er 1843 mit 58 Jahren. Sein Wirken zeichnet sich durch sorgfältige Führung der Amtsbücher aus, durch ihre konsequente Unterzeichnung und eine systematische Arbeit, die es ermöglichte, eine umfangreiche Agenda zu bewältigen, die eine personell unterbesetzte Kanzlei zu erledigen hatte.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

*PhDr. Milada Sekyrková, CSc.
Ústav dějin a archiv UK
milada.sekyrkova@ruk.cuni.cz*